

ПОСТНЕКЛАСИЧНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ – НОВІТНЯ МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Василь КИЗЕНКО, кандидат педагогічних наук (доктор філософії), старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України

Анотація. Стаття присвячена проблемі створення гуманістичного образу профорієнтаційної діяльності педагогів і старшокласників в умовах профільної школи. Визначено відмінності між класичною, некласичною і постнекласичною раціональністю. Порушено методологічну проблему соціально-морального розвитку української молоді на засадах постнекласичного мислення.

Розкрито соціально-моральну парадигму постнекласичного методологічного підходу до формування варіативної освіти в старшій школі. З'ясовано, що завдяки новітньому підходу до профорієнтаційної роботи в учнів виховуються моральні принципи і якості - гуманізм, соціальна свідомість, людяність та ін. Окреслено перспективу реалізації провідних соціально-педагогічних функцій за постнекласичного підходу - виховання в старшокласників соціально-професійних ідеалів, емоційного інтелекту тощо. Виявлено соціально зумовлені постнекласичні принципи профорієнтації - соціально- моральної поведінки, людиномірності, соціальної настанови, соціального партнерства та ін. Доведено необхідність виховання гуманізму, соціально-моральних цінностей учнів засобами постнекласичного профільного навчання.

Ключові слова: постнекласична раціональність, постнекласичний підхід, постнекласичні принципи, профільне навчання, профорієнтація, гуманізація профорієнтаційної діяльності, соціально-моральні цінності.

Василь КИЗЕНКО

ПОСТНЕКЛАСИЧЕСКАЯ РАЦИОНАЛЬНОСТЬ - НОВАЯ МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА ПРОФИОРИЕНТАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОФИЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Статья посвящена проблеме создания гуманистического образа профориентационной деятельности педагогов и старшеклассников в условиях профильной школы. Определены различия между классической, неклассической и постнеклассической рациональностью. Затронута методологическая проблема социально- морального развития украинской молодежи на основе постнеклассического мышления. Раскрыта социально-моральная парадигма постнеклассического методологического подхода к формированию вариативного образования в старшей школе. Выяснено, что благодаря новейшему подходу к профориентационной работе у учащихся воспитываются моральные принципы и качества - гуманизм, социальная сознательность, человечность и др. Очерчена перспектива реализации основных социально-педагогических функций при постнеклассическом подходе - воспитание у старшеклассников социально-профессиональных идеалов, эмоционального интеллекта и т. п. Вывявлены социально обусловленные постнеклассические принципы профориентации - социально-морального поведения, человекомерности, социальной установки, социального партнерства и др. Доказана необходимость воспитания гуманизма, социально-моральных ценностей у учащихся средствами постнеклассического профильного обучения. **Ключевые слова:** постнеклассическая рациональность, постнеклассический подход, постнеклассические принципы, профильное обучение, профориентация, гуманитаризация профориентационной деятельности, социально-моральные ценности.

Vasyl KYZENKO

POSTNONCLASSICAL RATIONALITY AS THE LATEST METHODOLOGICAL CHALLENGE OF CAREER GUIDANCE IN TERMS OF A SPECIALIZED SCHOOL

Symmary. The article is devoted to the problem of the humanistic image of career guidance of the teachers and the senior pupils in terms of specialized schools. The differences between classical, neoclassical and postnonclassical rationality were figured out. The methodological problem of social and moral development of the Ukrainian youth on the basis of postnonclassical thinking is raised.

The social and moral paradigm of the postnonclassical methodological approach to forming the variable education at the high school was considered. It was found out that due to the latest approach to vocational guidance, such moral principles and qualities as humanism, social consciousness, humanity and so on are developed. The prospects of implementing major social and educational functions of the postnonclassical approach, namely, high school education in social and professional ideals, emotional intelligence, etc were determined. The socially predetermined postnonclassical principles of career counseling that include social and moral behavior, humanity, social guidance, social partnership, etc. are discovered. The necessity of upbringing the social and moral values of students by means of postnonclassical specialised education is proved.

Keywords: postnonclassical rationality, postnonclassical approach, postnonclassical principles, specialized education, career guidance, humanization of profession-oriented activities, social and moral values.

© Кизенко В. І., 2018

Передплатний індекс 68828

«Біологія і хімія в рідній школі». - 2018. - № 4

Актуалізуємо проблему гуманізації варіативної освіти, виховання в учнівській молоді соціально-моральних цінностей засобами профорієнтаційної діяльності в умовах профільного навчання. Гострота питання полягає в тому, що на соціально-професійному самовизначенні українських старшокласників негативно позначаються суперечності - між соціально-економічними універсальними демократичної країни і громадянського суспільства (правосуб'єктність, свобода конкуренції, відсутність монополії, плюралізм ідей, незалежність особистості тощо), з одного боку, та тенденційними категоріями вітчизняної ринкової системи господарювання, що глобалізується (брак ідей єдиної держави, економічний і психологічний примус, матеріальне й духовне зубожіння населення, нехтування соціальною цінністю громадян тощо), з другого. Тож маємо визнати: теперішня учнівська молодь сприймає традиційні для українців гуманістичні ціннісні орієнтації крізь призму цілераціональності й утилітарного практицизму. Слушно гадати, що нині виникає загроза самозречення молодими поколіннями культурно-національних цінностей, гуманістичних ідеалів українського громадянського суспільства. Виходимо з нашого твердження: при формуванні й реалізації варіативного компонента змісту освіти постає «...педагогічна і психологічна проблема, яка вимагає створення методології виховання громадянина, котрий має стійкі морально-духовні принципи і вмотивовані культурні цінності, що дає змогу самоідентифікуватися в сучасному суспільстві й бути успішним у персоналізованому життєвому світі» [5, 5].

Вагомість нашого дослідження специфіки варіативної освіти, профільного навчання та профорієнтаційної діяльності старших учнів з опорою на постнекласичну методологію зумовлена системою науково обґрунтованих ідей, презентованих у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016 р.). Серед її головних положень - «розгортання гуманістично спрямованого змісту та педагогічно доцільних умов виховної діяльності, які підвищують рівень духовної, моральної вихованості особистості», «гуманізація освіти, розроблення нових її форм і методів, побудованих на засадах взаємної поваги і співпраці суб'єктів освітнього процесу» й ін. [11, 86, 149].

З аналізу наукового доробку сучасних дослідників у галузях філософії і педагогіки з'ясовуємо, що навчання і виховання учнівської молоді на засадах класичної і некласичної раціональності вже не є першочерговим завданням освіти [2; 8; 12; 16; 18; 20]. Науковці акцентують на зневірі людей у гуманістичному потенціалі класичної раціональності, переважанні її техніко-операційної складової над ціннісною спрямованістю [1; 4; 8].

Доходимо до поглядів учених, що серед конструктивних засобів досягнення людиною мети своєї діяльності панівні позиції посідає цілераціональність, що заступила собою ціннісну раціональність [1, 3]. Через несприятливі тенденції класичної раціональності нехтуються гуманістичні й морально-етичні цінності освіти. Впору говорити, що вихованці профільної школи засвоюють прагматичні дані наук і доволі вузькі знання, уміння і навички, здебільшого фрагментарні й технократично зорієнтовані [12, 404]. Зрештою загал старших утрачає свою індивідуальність, що виявляється в соціально-культурному досвіді, судженнях і рішеннях учнів (Р. Трач, 2004), та постають «як об'єкт, як річ», а їхні відношення з навколишньою дійсністю набувають «речовинного характеру» [4, 214].

Беремо до уваги думки німецького психолога Ф. Лерша про мету людського життя і пошук його сенсу. Так, за раціонального підходу, тобто класичного, об'єктивний світ «...розуміється і тлумачиться з погляду цілей і доцільності...», тож людина творить довкілля задля особистої вигоди та «...піддаштовує світ до себе, ставить його собі на службу». Розмірковуємо над тезою вченого: якщо йдеться про цілі діяльності, то «потрібні жадання влади й раціональний розрахунок», коли ж про сенс - то «сили серця, благоговіння і любов» [10, 51].

Домінування у вітчизняній освіті ідей класичної раціональності призводить до недооцінювання педагогами й учнями соціально-моральними орієнтирами, дегуманізації, знеособлення соціально-культурних взаємин суб'єктів навчально-виховної взаємодії. Прикрим є те, що під негативним впливом раціоналізації природи «...первинним завданням гуманітарних наукових дисциплін стає раціоналізація буття людини» [13, 330]. Разом з тим класичне мислення не сприяє творенню демократичних взаємостосунків у шкільному колективі, утвердженню соціально свідомих позицій у сфері профорієнтаційної роботи. Проблема полягає в тому, що педагоги й учні розглядаються як засіб досягнення цілей профорієнтації. У цьому разі профорієнтація виконує провідну роль об'єкта стосовно її суб'єктів - педагогів і старших учнів.

Некласична раціональність заснована на ідеї співвіднесеності об'єкта із засобами й операціями діяльності. Відмітною ознакою цієї раціональності, вказують дослідники, є посилення взаємозв'язку засобів теоретичного, духовного і практичного осягнення навколишнього світу та зосередження уваги на феноменах людського розуміння і спілкування [16; 18]. Для некласичної раціональності ключовими є «людина, її цілі, потреби і бажання». На цій підставі соціальне середовище, ринкове господарювання

розглядаються як «привід і засіб людської життєдіяльності», розвитку її свідомості й творчих здібностей [7, 152].

На основі аналізу освітянських методологій і практик, що ґрунтуються на класичній або неklasичній раціональності, В. В. Кізіма доходить висновку: 1) за класичної методології пріоритетним є об'єкт вивчення, розвиваються об'єктно-суб'єктні відношення, діяльність педагога і навчання учнів підпорядковуються системі знань; 2) за неklasичної методології пріоритет має суб'єкт навчання, розгортаються суб'єктнооб'єктні відношення, здійснюється індивідуальний підхід до учнів тощо [7, 149 - 154].

Водночас неklasичній освіті притаманні «риси суб'єктивізму», якщо об'єктивне знання підмінюється «індивідуальною думкою», а загальнозначущі смисли - «цінізмом і безвідповідальністю у досягненні своїх індивідуальних цілей». В. В. Кізіма визначає людину, сформовану на «неklasичній» соціально-культурній ідеології, як таку, що «...створила штучне індустріальне середовище... нові міфи, симулякри, рекламу, за допомогою яких маніпулює навіть самою суспільною свідомістю» [7, 153, 154].

Розвиток навчально-виховного процесу, в т. ч. й профорієнтації, у напрямі неklasичної раціональності спричинив морально-духовне спустошення учнів, формування в них морального фетишизму професійних ціннісних орієнтацій. З цього випливає, що інтереси випускників шкіл обертаються радше коло матеріальних цінностей, а соціально-економічні явища сприймаються з позиції самоприспосовування до ситуаційних цінностей ринку праці.

Отже, викликає сумнів суспільне значення класичної і неklasичної раціональності, які не беруть до уваги «ціннісні аспекти навчання», оскільки педагоги й учні настановлені на «...провідну роль або об'єкта ... або суб'єкта». Через постійну зміну суб'єктно-об'єктних відношень із «...навчання (також і профільного. - **Авт.**) усувається динаміка ціннісних орієнтацій» [7, 157]. До всього того, молодому поколінню нав'язується принцип індивідуалізму, зокрема соціально-економічного, що, за Ч. Тейлором, «...приводить до релятивізму, конформізму, руйнує як основи людської солідарності, так і основи для змістового самовизначення» [17, 169]. Як наслідок, серед учнів поширюються асоціальні прояви і залежності.

Проблема варіативної освіти, на нашу думку, полягає в тому, що профорієнтаційна діяльність педагогів і учнів, яка здійснюється з опорою на класичну і неklasичну раціональність, зазнає впливу класичного і неklasичного методологічних підходів. Так, за розглядом наукових джерел (2005 - 2014 рр.) з'ясовуємо,

що до завдань профорієнтаційної роботи профільної школи належить спрямування старших учнів на набуття лише професійних цінностей, серед яких: трансформування особистих інтересів у стійкі професійні настанови, мобілізація розумових здібностей у професійному напрямі, формування мотиваційно-потребнісної сфери та компетентностей відповідно до запитів ринку праці, становлення конкурентоспроможності особистості, самовдосконалення згідно з вимогами обраної професії, будівництва прагматичних професійних планів тощо.

Очевидно, що науковці й педагоги не переймаються вихованням в учнів соціально-моральних цінностей громадянського суспільства, тож у перебігу профорієнтації формується «раціональний» («ринковий») тип людини. Немає впевненості в тому, чи усвідомлюють випускники школи життєвий сенс вибору тієї чи тієї професії, адже виховання їхньої суспільно-трудової свідомості лімітується мінливими цінностями вітчизняного ринку праці.

Під гнітом суперечливих тенденцій соціально-економічного розвитку країни та внаслідок несформування у старшокласників соціально-моральних мотивів життєвого і професійного самовизначення, переважання суб'єктивних чинників («максимум успіху за мінімальних затрат праці») на вибір майбутньої професії великою мірою впливає цілераціональний ринок робочої сили. У цьому зв'язку переконливими є висновки науковців про те, що втрачаються цінності трудової моралі, знижується соціально-моральна вагомість професії, комерціалізується професійна освіта. Наразі учнівська молодь, котра сприймає світ людей та бачить своє майбутнє з позицій утилітарної мотивації і соціально-економічного індивідуалізму, схильна вважати, що цінність трудової діяльності залежить передусім від особистої вигоди найманого працівника.

Нині маємо висхідний розвиток постнеklasичної науки. У галузі філософії розробляються методологічні засади постнеklasичної раціональності, окреслюються її перспективи у справі творення українського суспільства. В освітньо-філософському дискурсі сучасна школа артикулюється як така, що переходить до нового етапу свого розвитку - постнеklasичного. Доробок українських і зарубіжних учених дає аргументи на користь постнеklasичної раціональності в аспекті постнеklasичного підходу, постнеklasичного мислення, постнеklasичної варіативної освіти, постнеklasичної профорієнтаційної діяльності. Дістають виправдання ідеї новітнього методологічного підходу в наукових розвідках сучасних дослідників - Є. І. Андроса, М. М. Кисельова,

В. В. Кізіми, В. М. Позднякова, В. С. Стьопіна, І. П. Фармана та інших [1; 7; 8; 12; 18; 20].

Порушуємо методологічну проблему: задля повновартісного соціально-морального розвитку українського громадянського суспільства постає неминучість у розбудові варіативного компонента змісту освіти на засадах постнекласичної раціональності. На часі - пошук науковцями оптимальної постнекласичної моделі профільного навчання, формування постнекласичних типів учителя й учня та творення гуманістичного образу їхньої профорієнтаційної діяльності.

Дослідники погоджуються на цінностях постнекласичної раціональності. Зокрема:

1) наукове знання про об'єкт співвідноситься не тільки із засобами діяльності, а й з її ціннісно-цільовими структурами, тобто беруться до уваги загальнолюдські цінності [16; 18];

2) нова раціональність виконує когнітивну і соціально-культурну функції, є способом опанування інтелегібельної й практичної культури та виявляється у формі єдності знання і культури, матеріальних і духовних цінностей [20];

3) мета концепції постнекласичної раціональності - введення до складу науки аксіологічних чинників, синтез раціональних і духовних ресурсів особистості задля вироблення адекватного ставлення до обставин життя [17; 18].

З кожного погляду, сучасна наука безнастанно контактує з аксіологією, тож має брати до уваги природу людини, цінності пізнання і моральні орієнтири (М. М. Кисельов, 2013).

Поділяємо погляди В. В. Кізіми, котрий ставить питання про пошук чітких орієнтирів для постнекласичної освіти в контексті надання великої ваги моральності і гуманізму як взаємоувідповідненому розвитку людини й суспільства [7]. За реалізації у перебігу профільного навчання основних положень гуманізації суспільно-трудових відносин, освоєння їх педагогами і старшими учнями у своїй профорієнтаційній діяльності створюється «відповідне поле для внутрішньої роботи думки і серця кожної дитини» [22, 178]. Отже, акцентуємо на доцільності гуманістичної спрямованості профорієнтації, коли старшокласник не лише формує своє «Я - професіонал», «Я - у майбутньому світі професій», а й творить своє «гуманне Я», «людяне Я» «громадянське Я», «соціально-моральне Я».

Старшокласники відчувають гостру потребу у формуванні в них громадянських цінностей та цінностей гідного життя - соціальної гармонії, взаємної поваги, соціальної справедливості, вільного волевиявлення, змагальності індивідуальних і групових ідеалів, позицій, переконань тощо. Виховання засобами профорієнтаційної діяльності соціально-моральних цінностей як основи ціннісно-раціонального діяння стар

ших учнів є неодмінною умовою розгортання постнекласичної варіативної освіти на терені профільної школи. За новітнього підходу профільне навчання і його компонента - профорієнтація набувають соціально-ціннісних вимірів, а настанови кожного учня на вибір професії інтегруються в соціально корисну сферу. Не менш важливо, що соціально свідомі старшокласники дорівнюють до цінностей людини постнекласичного типу. Кажемо, приміром, про їхнє критичне рефлектування щодо таких проблем, як соціальна поляризація, маргіналізація, молодіжне безробіття, тенденції зайнятості населення (молоді) у суспільно-трудових відносинах, соціальне відтворення, перипетії ринку праці та ін.

Відаємо належне науковому передбаченню В. М. Позднякова, згідно з яким «...прорив до постнекласичної культури ...як масштабної соціально-історичної акції може бути здійснений лише і виключно засобами освіти» [12, 405]. Адже, доходить висновку В. В. Кізіма, освіта - це передумова функціонування постнекласичного мислення, «... досягнення гармонії як у пізнанні так і в практичній діяльності окремої людини і суспільства» [7, 172]. Підтримуємо думку вчених, котрі висвітлюють постнекласичну парадигму як гуманістично-рефлексивний підхід до організації профільного навчання. Прихильно ставимося до таких ознак постнекласичної методології в освіті, як індивідуалізація, інтелектуалізація прийомів і способів навчальної діяльності, надання їм людського виміру через співвіднесення з інтересами й ідеалами особистості й суспільства (М. П. Карпенко, В. І. Помагайба, 1999; за [12]).

Завдяки постнекласичному методологічному підходу профорієнтацію в системі профільного навчання можна інтерпретувати як соціально-моральну, емансипаційну сферу діяльності старшокласників (на протигагу суворій ринковій реальності з її абсолютизацією раціональних взаємовідносин роботодавця і найманого працівника). У цьому разі пильна увага приділяється вихованню в старшокласників *моральних принципів* - гуманізму, оптимізму, альтруїзму, самовідданості, патріотизму, інтернаціоналізму та *моральних якостей* - соціальної свідомості, ідейності, життєвої позиції, почуття нового, правдивості, шляхетності й інших позитивних рис постнекласичної людини. Цілком закономірно, що активізація профорієнтаційного процесу в постнекласичному напрямі сприяє піднесенню ідеї гуманізації варіативної освіти.

У наукових текстах обстоюється постнекласична позиція, згідно з якою освіта не зводиться до оволодіння знаннями, навичками і вміннями - вона лише синтезує ці форми діяльності, але не редукується до них. За своєю суттю

освіта - це «...знаходження людиною свого образу, індивідуального, особистісного...» [21, 267]. Пристаємо на думку Н. І. Шиян, котра ставить за мету профільного навчання (отже, і профорієнтаційної роботи) закладання основ формування особистостей, для яких пріоритетними є загальнолюдські цінності - моральні й духовні, а також самоактуалізація і розвиток головних особистісних властивостей [22].

На підставі сказаного доходимо висновку: проблематика професійного самовизначення еволюціонує від *класичної* і *некласичної раціональності* - «припасовування», «приладнування» людини до професії чи людини і професії одну до одної та трактування вибору професії лише як засобу досягнення професійного успіху (основні поняття: «побудова кар'єри», «кар'єрне зростання», «образ професійного майбутнього», «професійний саморозвиток», «професійна самовимогливість», «ціннісне ставлення до професії», «професійні якості») до *постнекласичної раціональності* - розвитку «ціннісно-морального, смислового осердя» учнівської молоді, яка професійно самовизначається, узагальнюванню її уявлень про мету професійного вибору. Тим-то до диспозиції старшокласникам стоять не лише професійний успіх чи ринкова вартість майбутньої професії, а й моральна плата за них (основні поняття: «совість», «почуття власної гідності», «сєнс життя і майбутньої професійної діяльності», «ідеал особистісного і соціально-професійного самовизначення») [14, 14, 15].

Профорієнтаційна діяльність, що заснована на постнекласичному мисленні, є активним чинником творення її суб'єктами системи соціально-моральних критеріїв та пошуку кожним старшокласником свого «соціально корисного Я», що унеможливає звуження його життєвого проекту до конформістського і меркантильного професійного самовизначення.

Підкреслюємо рацію наукового погляду Т. В. Кравченко на соціальну свідомість як на форму відтворення соціальної дійсності (соціальні процеси, ситуації, взаємовідносини, поведінка індивідів). Соціальна свідомість, за вченим, являє собою «...внутрішній «стрижень» особистості та є підґрунтям для її самовизначення» [9, 71], також і соціально-професійного. Суміжно з цим у соціальній свідомості старшокласників відображається їхнє моральне ставлення до своїх життєвих інтересів, гуманістичної спрямованості майбутньої професії, ідентичності людини і суспільства, індивідуальних і національних цінностей та ін.

Отже, проблему впровадження ідеї постнекласичної раціональності в профільне навчання і профорієнтаційну діяльність з'ясуємо в соціально-педагогічному аспекті - як форму

вання соціально корисних якостей особистості старшокласника. Окреслимо перспективу реалізації потенціалу провідних соціально-педагогічних функцій за постнекласичного підходу до профільного навчання і профорієнтаційної діяльності, а саме:

1) виховання в старших учнів соціально-професійних ідеалів (устремління), які поєднують в собі особистісні й суспільні цінності та інтегруються із соціально-культурним середовищем;

2) здійснення у перебігу профорієнтаційної діяльності ціннісно-раціональних дій, за яких: а) профорієнтація учнів ґрунтується на вірі в її соціальну цінність; б) обов'язки, що їх накладено на учня, співвідносяться з його уявленнями про гідність, честь та природне право людини (за М. Вебером) [15, 438];

3) навчання учнів вимогливо оцінювати професійні інтереси та зміцнювати в себе просоціальні мотиви вибору майбутньої професії;

4) виховання в учнів емоційного інтелекту: а) внутрішньоособистісного як здатності формувати адекватну модель свого «соціального Я» для «...ефективної життєдіяльності завдяки розумінню особистих почуттів, їх джерел регулювати поведінку»; б) міжособистісного як здатності «...розуміти інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої діяльності й ставлення до роботи, визначати способи співпраці з ними, розпізнавати їхні настрої, вияви темпераменту, прагнення і відповідно реагувати на них»; в) соціального як уміння підтримувати доброзичливі взаємини з тими, хто поруч, позитивно ставитися до них (Д. Гоулман, 1995 й ін.) [15, 126].

Гіпотетично означимо соціально зумовлені постнекласичні принципи профорієнтаційної діяльності:

1) соціально-моральної поведінки суб'єктів профорієнтації, які вирізняються соціальною свідомістю, розумінням незаперечності моральних і правових норм людських стосунків та необхідності справедливого, неупередженого ставлення до оточуючих;

2) людиномірності - престижу загальнолюдських соціально-моральних цінностей, їх легітимності, відкритості, доступності;

3) розумної підстави соціально-моральних цінностей, які ґрунтуються на ідеях свободи, соціальної рівності й справедливості. (З цього погляду профільна школа є передусім морально-етичною сферою, де суб'єктно-суб'єктна взаємодія педагогів і учнів вирізняється повагою гідності один одного, толерантністю, тобто соціально-моральною культурою, моральною добротою);

4) соціальної настанови - психологічного переживання старшокласниками цінностей профорієнтаційної діяльності, стійкої схильності й готовності учнів до продуктивних дій, орієнто-

ваних на соціально-професійне самовизначення (за [15, 416]);

5) соціального ідеалу - уявлення суб'єктів профорієнтації про доцільні форми суспільно корисної діяльності;

6) соціального партнерства - підтримки старшокласників педагогами і батьками, що передбачає дво- і тристоронню кооперацію, співробітництво, солідарність, консенсус у гуманній профорієнтаційній взаємодії;

7) неподільності - об'єктивного співвідношення когнітивного і ціннісного в профорієнтаційній діяльності педагогів і учнів.

У наукових текстах українських дослідників знаходимо паростки постнекласичного підходу до творення системи профільного навчання і його складової - професійного самовизначення. Так, не можна не погодитися з тим, що оптимальний професійний план має охоплювати уявлення про роль праці в житті людини (ціннісно-мотиваційний аспект вибору професії); визначення перспективної професійної мети, узгодженої з іншими життєвими цілями - сім'єю, рівнем матеріального добробуту. Попри індивідуалізацію навчання та соціалізацію учнів профорієнтація старшої школи має орієнтуватися на підтримку цінностей, цілей і мотивів особистості учня, допомагати йому «...оцінити найближчі життєві плани з погляду довгочасних цілей і очікувань, що стосуються не тільки професійної, а й інших сфер життя» [2, 75].

Активізуються процеси профільного навчання і профорієнтації у напрямі формування цінностей постнекласичної освіти в Броварському навчально-виховному об'єднанні (м. Бровари Київської області), що виявляється у комплексній підготовці учнів до професійного самовизначення. У своїй дослідно-експериментальній роботі загальноосвітній навчальний заклад «...утілює в дійсність взаємодію об'єктивних умов соціально-економічного характеру і суб'єктивних якостей особистості», вживає способів для заважування потреб, інтересів, індивідуальних особливостей учнів щодо професійного самовизначення [19, 245]. Заразом розв'язуються проблеми формування громадянської позиції вихованців, толерантного ставлення їх до життєвих переконань інших людей.

Таким чином, обґрунтованому професійному самовизначенню старших учнів передують нове світобачення соціально-економічних реалій на засадах постнекласичного мислення. Під цим кутом зору говоримо про концептуальне моделювання освітньо-інформаційного простору Ніжинської гімназії № 3 (м. Ніжин Чернігівської області) завдяки проведенню в ній дослідно-експериментальної роботи за темою: «Створення

освітньо-інформаційного простору для формування соціально активної та професійно орієнтованої особистості» (2012 - 2019 рр.).

Чільне місце в діяльності гімназії посідає формування активної громадянської позиції учнів в усіх сферах життєдіяльності та «...якісне оновлення методології, змісту і технологій розвитку готовності учнівської молоді до сприйняття соціальних, політичних та ринково-економічних процесів нашого суспільства, реалій ринку праці та працевлаштування» [3, 49]. Становлять інтерес ідеї Концепції моделі освітньо-інформаційного простору гімназії, зокрема гуманізація освіти, соціалізація учнів, нероздільність навчання, виховання і профорієнтаційної роботи. Згідно з Концепцією в учнів виховуються духовність і культура, патріотизм, креативне мислення, вміння орієнтуватися на ринку праці [3, 50].

Доречно буде сказати про те, що у Броварському навчально-виховному об'єднанні та в Ніжинській гімназії № 3 впроваджуються цінності постнекласичної освіти, постнекласичного мислення педагогів, постнекласичного профільного навчання. Прикметним для цих ЗНЗ є формування передусім соціально-моральної особистості старшокласника завдяки єдності навчання, виховання і профорієнтаційної діяльності. Малоімовірно, що загал випускників і Броварського навчально-виховного об'єднання, і Ніжинської гімназії № 3 братимуть за взірєць у своєму життєвому і професійному самовизначенні раціональне «ринкове» суспільство, химерні цінності якого творяться за формулою «усе купується і все продається», та що в них переважатиме ринковий сенс над соціально-моральним.

Отже, в умовах профільного навчання педагогам варто спиратися на постнекласичні принципи профорієнтаційної діяльності та на їх засадах пояснювати старшокласникам, що в громадянському суспільстві з його демократичними свободами потрібно утримувати *гідність* і гуманістичних, і соціально-моральних цінностей.

Доходимо висновку, що довершеність профорієнтаційної стратегії постнекласичною методологією дасть змогу запобігти «професіоцентризму» в навчально-виховному процесі профільної школи й творенню учнівською молоддю «ринкоморфних» професійних планів. Упровадження постнекласичного методологічного підходу до шкільної профорієнтаційної практики позитивно вплине на гуманізацію профільного навчання, розвиток соціальної свідомості старших учнів, виховання в них моральних принципів і моральних якостей - *гуманізму, рівності в моралі самовідданості, толерантності* та ін. Відмітними ознаками профорієнтаційної діяльності стануть свобода самовираження і самореалізації

старшокласників, активізація їхніх суб'єктивних чинників взаємодії з іншими людьми - *совісти честі, довіри, щирості* та ін.

Допускаємо думку: поглиблення змісту профорієнтаційної діяльності завдяки постнекласичному мисленню педагогів та учнів сприятиме ціннісно-раціональній еволюції варіативного компонента змісту освіти в старшій школі, а ймовірний розвиток системи профільного навчання відбуватиметься на засадах постнекласичної раціональності.

1. Андрос С. І. Інтелект у структурі людського буття : [монограф.] / Євгеній Іванович Андрос. - К. : Стилос, 2010. - 358 с.

2. Бабко Т. М. Профконсультування як один з інноваційних напрямів профорієнтаційної діяльності вчителя в умовах профільної школи / Т. М. Бабко // Теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнів, молоді : зб. наук. праць. - Кіровоград : Імекс-АТД, 2013. - Вип. 17. кн. 1. - С. 73 - 81.

3. Булавенко С. Д. Концепція моделі освітньо-інформаційного простору як умови формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості / С. Д. Булавенко // Соціал.-пед. парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації : тези доп. / міжнар. наук.- практ. конф., Ніжин, 25 - 26 верес. 2014 р. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. - С. 49 - 50.

4. Зайцев М. Криза антропоцентризму і проблема людської індивідуальності / М. Зайцев // Визначальні виміри сучас. філософ.-антрополог. знання : зб. наук. праць : філософ.-антрополог. студії-2013. - К. : Стилос, 2013. - С. 209 - 215.

5. Кизенко В. І. Варіативний компонент змісту освіти в старшій школі : посіб. для вчителів, кер. загально-освіт. навч. закл. працівників органів освіти, аспірантів і студентів / Василь Іванович Кизенко; АПН України. Ін-т педагогіки. - К. : Пед. думка, 2007. - 133 с.

6. Кисельов М. Екологія та сучасний філософсько-антропологічний дискурс / М. Кисельов // Визначальні виміри сучас. філософ.-антрополог. знання : зб. наук. праць : філософ.-антрополог. студії-2013. - К. : Стилос, 2013. - С. 79 - 88.

7. Кізіма В. Постнекласична методологія та постнекласична освіта / В. Кізіма // Наук. і освітня, методологія та практики. - К. : ЦГО НАН України, 2003. - С. 149 - 176.

8. Концептуальні виміри екологічної свідомості: [монограф.] / [М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов та ін.]. - К. : Вид. ПАРАПАН, 2003. - 312 с.

9. Кравченко Т. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : [монограф.] / Тамара Кравченко. - К. : Фенікс, 2009. - 416 с.

10. Лерш Ф. Про нігілізм / Філіп Лерш // Гуманіст. психологія : навч. посіб. для вищ. навч. закл. - Т. 2 : Психологія і духовність : (Світогляд, аспекти гуманіст. зорієнтован. напрямів у сучас. захід. пси

хології) / [упоряд. : Г. Балл, Р. Трач]. - К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. - С. 49 - 54.

11. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий, А. М. Гуржій, О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. - К. : Пед. думка, 2016. - 444 с. - (До 25-річчя Незалежності України).

12. Поздняков В. Постнекласична наука як фактор розвитку освіти XXI століття / В. Поздняков // Наук. і освітня. методологія і практики. - К. : ЦГО НАН України, 2003. - С. 399 - 409.

13. Полтавцев О. Методологія гуманітарного пізнання: між раціоналізмом та герменевтикою / Олександр Полтавцев // Філософ, антропологія та сучасність (пам'яті В. Г. Табачковського) : філософ.-антрополог. студії-2008. - К. : Стилос, 2008. - С. 330 - 337.

14. Пряжнікова Е. Ю. Профориєнтація : учеб. посіб. для студ. высш. учеб. завед. / Е. Ю. Пряжнікова. Н. С. Пряжников. - 4-е изд. - стер. - М. : Академия, 2008. - 496 с.

15. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В. Г. Городяненко]. - К. : Академвидав, 2008. - 456 с. - (Сер. «Енциклопедія ерудита»),

16. Специфіка та визначальні виміри сучасного філософсько-антропологічного знання / [Є. І. Андрос, Г. І. Шалашенко, Н. В. Хамітов та ін.]. - К. : Стилос, 2015. - 379 с.

17. Степаненко І. Життєтворчість особистості: діалектика духовного та раціонального / Ірина Степаненко, Михайло Степаненко // Філософ, антропологія та сучасність (пам'яті В. Г. Табачковського) : філософ.-антрополог. студії-2008. - К. : Стилос, 2008. - С. 160 - 171.

18. Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В. С. Степин // Вопр. философии. - 1989. - № 10. - С. 3 - 18.

19. Ткачук І. О. Формування інноваційного освітнього простору - шлях до професійного самовизначення учнівської молоді / І. О. Ткачук, О. А. Гажала // Сучас. вихов. процес: сутність та вихов. потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 р. / [за ред. О. В. Сухомайської та ін.]. - Ів.-Франківськ : НАІР, 2014. - Вип. 4. - С. 244 - 247.

20. Фарман І. П. Модель комунікативної раціональності (на основі соціально-культурної концепції Юргена Хабермаса) / І. П. Фарман // Раціональність на перехресті : в 2 кн. - Кн. 1. - М., 1999. - С. 264 - 292.

21. Шевцов С. Філософсько-антропологічні потенції образования как установки / Сергей Шевцов // Пізній рад. марксизм та сьогодення (До 70-річчя Вадима Іванова) : філософ.-антрополог. студії-2003. - К. : Стилос, 2003. - С. 266 - 269.

22. Шиян Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості: теорія і практика / Надія Іванівна Шиян. - Полтава : АСМІ, 2004. - 442 с.